

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Мудра В.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Гавришок Б. Б.*

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ БЕРЕЖАНСЬКОГО ГОРБОГІР'Я

На формування земельних ресурсів мають значний вплив історичні передумови, адже регіон Бережанського горбогір'я, впродовж свого складного та тривалого процесу формування входив до складу різних держав, які визначали розвиток та структуру господарства. У складі різних держав, проводячи статистичні спостереження, часто виникали розбіжності в характері формування земельних відносин та землекористування.

Досліджуваний регіон був привабливим для заселення й освоєння з давніх-давен. У палеоліті земля була простою територією проживання для людей, а не засобом виробництва чи об'єктом управління. Управління земельними ресурсами зводилося до вибору вождем місць для поселення. Тоді люди ще не займалися землеробством або тваринництвом, а пристосувалися до умов навколишнього середовища. Однак у ранньому неоліті людство зазнало суттєвих змін у використанні землі. З'явилося аграрне виробництво, тобто почався перехід від збиральництва до землеробства [4].

Історія досліджуваного регіону пов'язана з розквітом трипільської культури в енеоліті (IV–II тис. р. до н. е.), яка значною мірою вплинула на антропогенну трансформацію цих територій. Населення Бережанщини, як і інших земель на лівобережжі Дністра, почало займатися землеробством та скотарством, що призвело до потреб у спільному використанні землі. За археологічними свідченнями, на той час тут вже вирощували пшеницю, як основну культуру, а також ячмінь та просо [2].

У бронзовому віці на території України почалося розселення різноманітних племен. Земля, як головний ресурс у сільському господарстві, стала основною причиною конфліктів між племенами – почалися війни за освоєні землі. Тодішня система управління земельними ресурсами була неструктурованою.

Особливістю управління земельними ресурсами у період I ст. до н. е. – I ст. н. е. була поява права управління господарським життям людей, яке належало загальним зборам – віче, яке приймали рішення про те, кому, скільки, і в якому місці надати землю в користування та

спосіб її використання. Це спричинило розширення площі орних земель та освоєння менш продуктивних угідь. Земельні відносини того часу характеризувалися поступовим утвердженням довічного спадкоємного володіння землею та користування нею на власний розсуд, без права продажу та передачі в оренду. Почала формуватися система сплати податку за використання земель [1].

В часи Давньоруської держави на території відбулися істотні зміни в сільському господарстві. Оскільки умови місцевості характеризуються пересічним рельєфом та значною лісистістю, частка орних земель на той час була невисокою, в структурі сільськогосподарських угідь переважали луки. Орні землі розподілялися між господарствами та переходили у власність двору. Із прийняттям християнства та культурним зближенням із Візантією відбулися запозичення деяких правил про власність на землю. Важливе місце належало стягуванню податку за використання землі.

В часи панування Литви та Польщі, протягом другої половини XIV – XV ст. широкого розвитку набуває магнатське та шляхетське землеволодіння. Як результат, почало руйнуватись селянське землеволодіння, посилювалась феодальна залежність та складалась багатогалузева система господарства. Основною формою землекористування були фільварки, різні за своїми розмірами. Вся земля, якою володіли селяни, поділялась на, так звані «волоки». Кожен двір, наділяючись такою волокою зобов'язувався відробляти панщину [1].

До кінця 30-х років XIX ст. у структурі земельних угідь зростає частка орних земель та скоротилися площі під луками і пасовищами. Постійного скорочення зазнавали лісовкриті площі.

У січні 1853 року набув чинності документ «Устави про ліси» – найстаріший у Австрійській імперії, що стосувався природоохоронної діяльності, а саме – збереження масивів лісу на території Галичини. Цей документ фактично забороняв скорочення площі лісу. Однак, протягом XIX ст. площа лісів Галичини скоротилася на 200 тис. га., в тому числі і на Бережанщині. Це пояснюється низьким рівнем контролю за вирубною лісів, які були переважно приватною власністю як в період Австро-Угорської імперії, так і в другій Речі Посполитій [3].

1883 р. Галицьке лісове товариство відновило випуск часопису «Sylwan», в якому почали друкувати роботи, що стосувалися аналізу стану і площ лісів Галичини. Перші офіційні дані про площі лісів Галичини знаходимо у статистичному звіті Австрії за 1891 р. Понад 70% лісів Галичини того часу знаходилися у недержавній власності. У межах досліджуваної території державних лісів взагалі не було.

Сільськогосподарська продукція перероблялась на промислових підприємствах, які почали активно утворюватися наприкінці XIX ст. Це були, здебільшого, дрібні, напівкустарні підприємства – гуральні, млини, бойні, цукроварні, пекарні, олійниці, пивоварні тощо. Найбільшим підприємством у досліджуваному регіоні на початку XX ст. була Монастирська тютюнова фабрика [2]. Були підприємства харчової промисловості, а також лісопилльні та столярні виробництва.

У XX ст. у структурі економіки переважало сільське господарство, яке було джерелом існування для більшості населення. Селянські господарства в основному були невеликі, із земельними наділами від 2 до 10 моргів (1 морг – 0,6 га). У 1921 р. 55% господарств мали менше ніж 2 га землі. Такі господарства не мали необхідних знарядь виробництва. Майже в половині з них не було коней, у 20% не було корів, у 35% господарств, крім корів, не було інших тварин. У великих поміщицьких господарствах вирощували значну частину зерна, яку не тільки споживало місцеве населення, а й вивозилося за кордон [4].

Після того, як у 1939 р. західноукраїнські землі увійшли до складу Української РСР, на досліджуваній території відбувалися значні соціально-економічні зміни. Внаслідок суцільної колективізації сільського господарства, у селян було забрано землю, худобу та реманент. Основними формами організації сільськогосподарського виробництва стали колгоспи і радгоспи з низькою продуктивністю праці, які тривалий час були в державі основними виробниками сільськогосподарської продукції.

У післявоєнний період збудовано нові промислові підприємства та реконструйовано старі. Але вже у кінці XX ст. коли Україна, опинилася у економічній кризі, обсяги виробництва промислової продукції різко зменшились, потужні підприємства майже зовсім припинили свою діяльність. Зменшилося й виробництво сільськогосподарської продукції, але не настільки високими темпами, як промислової і внаслідок цього Бережанщина перетворилася у аграрно-індустріальний регіон. Нині важливе місце в господарстві досліджуваного регіону традиційно займає агропромисловий комплекс. Протягом останніх років спостерігається його активний розвиток.

Таким чином, головними історичними передумовами формування земельних ресурсів досліджуваного регіону стали: вибір земельних ділянок для землекористування, поява права управління господарськими землями, формування системи сплати податку за використання земель, аграрно-індустріальний розвиток господарства тощо. Такі передумови дали змогу в подальшому визначити тенденції та закономірності функціонування земельних ресурсів в сьогоденні час.

Список використаних джерел:

1. Гавришук Б.Б., Сивий М. Я. Особливості природокористування в Подільських Товтрах: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 260 с.
2. Дем'янчук П., Свинко Й. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. 207с.
3. Програма розвитку лісового господарства Бережанщини URL: <http://oda.te.gov.ua/berezhanska/ua/catalog/item/55754.htm>.
4. Сухий П. О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія. Чернівці: Рута, 2008. 400 с.

Наливайко Л.

магістрантка II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – викл. Гулик С. В.

ГЕОЛОГО-ГЕОМОФОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПОДНІСТРОВ'Я (НА ПРИКЛАДІ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ)

Вступ. Дослідження та збереження геолого-геоморфологічних пам'яток природи розширює коло любителів туризму в Україні та світі. Популяризація цих знань серед широких кіл громадськості є традиційними напрямками діяльності геологічних та природоохоронних служб розвинених країн Європи і світу.

Як було зазначено на Першому міжнародному симпозіумі з геологічної спадщини, що відбувся у Франції у 1991 році, виходи або відслонення гірських порід відносяться до «геологічних пам'яток» природи і складають геологічну спадщину людства. Ці об'єкти безумовно заслуговують на ретельну охорону і належать усьому людству, як і визначні культурні пам'ятки.

Виклад основного матеріалу. Чортківський район лежить у межах Подільської височини та Подністровської структурно-пластової глибокорозчленованої рівнини, яка прилягає до Дністра. Її північна межа проходить приблизно по лінії Бучач – Борщів.

Район вирізняється значною (180-200 м) глибиною ерозійного врізу річок, наявністю глибоких каньйоноподібних долин зі стрімкими обривистими схилами і вузькими, майже позбавленими заплав, днищами.

Межиріччя рівні, злегка хвилясті. Перехід від плоских межиріч до глибоких долин дуже різкий, раптовий, що надає цьому рельєфу особливої рекреаційної атрактивності. Подекуди схили річкових долин розчленовані короткими глибокими ярами з крутими скелястими схилами та вузькими східчастими днищами.

Русла ярів і потоків круто нахилені, переважно східчасті. Нерідко в